שמעתא עמיקתא

גליון ר"מ / פר' ויצא / ה'תשע"ז
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

הקורא ב' מקרא וא' תרגום ואינו זוכר היכן אוחז, מהיכן ממשיך

א. חובת שנים מקרא וא' תרגום מדאו' או מדרבנן. **ב.** קריאת פסוקים למפרע. **ג.** ספק דרבנן נגד אתחזק. **ד.** האם חזקת חיוב דינו כאתחזק איסורא.
ה. דבר שיש לו מתירין במצוות. **ו.** ספק היכן אוחז בקריאה.

א. חובת שנים מקרא וא' תרגום מדאו' או מדרבנן

איתא **בברכות** (ח.) לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

והנה **הרא"ש** (פ"א סי' ח) **והטור** (סי' רפה) העתיקו לשון הגמ' ולא הזכירו שיש בזה חובה. **ובשבולי הלקט** (סי' עה) כתב **דראוי** לכל אדם להסדיר פרשיותיו עם הצבור. אולם **הרמב"ם** (תפלה פי"ג הכ"ה) **והשו"ע** (שם סע' א) ע"פ ש"ס הנ"ל פסקו **דחובה** על כל או"א לקרות שמו"ת. וכת' **הספר חסידים** (סי' שא) וכן **הא"ר** (אות ג) דאף עמלים ומרי נפש שקצים בחייהם מחוייבים בשנים מקרא ואחד תרגום.

ומבואר **במאירי** (שם ד"ה תקנו), **בתרוה"ד** (סי' כג) **ובלבוש** (שם) שאין חיוב זה אלא מדרבנן. וכן פסקו **האג"מ** (או"ח ח"ה סי' יז) **והשבט הלוי** (ח"ח סי' מו). **והערוה"ש** (אות ב) כתב שבשעה שתקן משה רבינו לקרות בתורה תקן ג"כ תקנה זו. [ויעויין **במהרש"ם** (ח"א סי' ריג ד"ה אולם עוד) שכת' שאין חובה זו כקריאת התורה אא"כ שויא עליה חובה].

ב. קריאת פסוקים למפרע

כתב **בא"ר** (סי' רפה סוף אות א) בשם **סדר היום** (סדר הנהגת והכנת יום השישי ד"ה ואחר שאכל) דלא יקרא פסוק מאוחר קודם המוקדם אלא כסדר, ע"כ. וכן פסק **המ"ב** (שם ס"ק ו). ועי' **בכה"ח** (שם אות טו) דע"כ אם טעה ודילג פסוק אחר וקרא איזה פסוקים ואח"כ נזכר, צריך לחזור ולקרות פסוק המדולג וגם מה שקרא אחריו כדי שיהיו כסדר.

ומ"מ כתב **הקצות השלחן** (סי' עב ס"ק ה) דמסתבר דהיינו לכתחלה, אבל בדיעבד אם הקדים פסוק או פרשה מאוחרת יצא, דהחיוב להשלים פרשיותיו עם הצבור לא יהיה חמור יותר מהצבור עצמו, שאם דילג השי"צ תיבה א' בקה"ת מוציאין ס"ת וקורין ג' פסוקים וא"צ להתחיל ממקום שדלג ולהשלים הסדר כמבואר בסי' רפ"ב, וה"ה נמי בקריאת שמו"ת יוצא באופן זה, ע"כ. ובאמת כן מוכח מדברי סדר היום גופא שהרי כתב דהטעם לקריאה על הסדר היא כדי שיבין הענין ובעיקר היא ע"פ הסוד, ובהמשך דבריו כתב להדיא שבדיעבד אין זה מעכב. [וכן דעת **הגרשז"א זצ"ל** (הליכ"ש תפילה פי"ב הגה מז) אלא דשם מיירי לענין סדר הפרשיות. וכן דעת **הגרנ"ק שליט"א** (חוט שני ח"ד פפ"ז ס"ק א ד"ה ונראה). ועי' **בצי"א** (חט"ז סי' יח)].

ויש לדון בדבר השכיח, במי שאינו נזכר היכן אוחז בקריאתו, האם צריך להחמיר ולהמשיך ממקום שמסתפק, או דרשאי להקל ולהמשיך מהמקום שודאי לו שלא קראו.

ג. ספק דרבנן נגד אתחזק

ולכאו' י"ל שאינו מחויב להמשיך אלא מהמקום שודאי לא קראו, דקיי"ל "ספק דרבנן לקולא" כדאיתא בהרבה מקומות. [ואף לדעת **הערוה"ש** (שם) דשמו"ת היא תקנת משה רבנו. העירוני דמ"מ ספיקו לקולא, דאע"פ **שהב"י** (סי' תקנד ד"ה ההולך) כתב (בתירוץ ראשון) דתקנות הנביאים חמירי כדברי תורה וספקם לחומרא, מ"מ כבר הביא **בשד"ח** (ח"ה מנ' הסמ"ך כלל לח) דבשאר הפוסקים מבואר דאזלינן לקולא אף בתקנות משה רבינו. ועוד דלא גרע מקרה"ת גופא שתוקף חיובא מדרבנן כמבואר **בשו"ע** (סי' קמו סע' ב), ועי' בגליון ע"ח].

אלא דאפשר דיש לחלק דשאני נ"ד דהוי ספק דרבנן נגד אתחזק, דהגברא מחויב לקיים המצוה, ומצינו דנח' הפוסקים אם אמרינן ספק דרבנן לקולא נגד **אתחזק איסורא**, ולכאורה ה"ה נגד **אתחזק חיובא**. דדעת **הש"ך** (סי' קי ס"ק סג אות כ ונקה"כ סי' סט אות ה) דאזלינן לחומרא. אולם דעת **הט"ז** (יו"ד סי' סט ס"ק כד ואו"ח סי' תכב ס"ק א) דאזלינן לקולא. [וכן הבינו בדעת הט"ז **הפמ"ג** (שם), **השער המלך** (מקואות פ"י כלל א ד"ה מה שרצה) **והפרי דעה** (סי' קפד שפתי לוי ס"ק יג). ודלא **כהנב"י** (ק' סי' נג) שכת' להיפך בדעת הט"ז. **והחו"ד** (סי' סט ס"ק יד) גם ביאר באופן אחר דברי הט"ז, אלא שדבריו דחוקים. ועי' **בפרדס רמונים** (סי' קצח מק"ז ס"ק כב) ובפוסקים דלהלן].

ולמעשה דעת **הסד"ט** (סי' קצט ס"ק לא ד"ה גם) להחמיר אפי' היכן שהוא ספק דפלוגתא. וכן נקטו **החו"ד** (בית הספק אות כ וסי' קפד ס"ק ו), **השער המלך** (מקואות פ"י כלל א ד"ה מה שרצה), **השב שמעתתא** (ש"א פכ"ב) **והבינת אדם** (כללי ס"ס אות נא). מאידך **הפלתי** (סי' סט ס"ק י ובית הספק ד"ה וכן מנחות) **והפמ"ג** (סי' קי ש"ד כלל הס"ס דין כ) הסכימו לט"ז. **ובסולת למנחה** (סי' א אות ו) יצא לחלק דספק דרבנן שיש לו עיקר מה"ת ואיתחזק איסורא ספיקו לחומרא, אבל באין לו עיקר ספיקו לקולא. **והיד יהודה** (סי' סט פה"ק ס"ק מב) כתב דבכמה דברים מצינו שהחמירו במקום חזקה, ובכמה דברים מצינו שהקילו אפי' במקום חזקת איסור גמור, לכן היכא דלא מצינו להדיא שהחמירו יש להקל. [ועי' **במהרש"ם** (ח"ד סי' מח) שעכ"פ חשש לדעת המחמירים.

והכת"ס (או"ח סי' ל ד"ה ובשרש) תלה פלוגתא זו באי ספק דאו' מה"ת לקולא או מה"ת לחומרא. **והפנים מאירות** (ח"א סי' טו) כתי' דאפי' יש לו חזקת איסור אזלינן לקולא, לדעת הרמב"ם, ואפי' אם יש לו עיקר מה"ת. ועי' **בדברי חיים** (ח"א אה"ע סי' נה) שכת' שדעת רוב האחרונים להתיר בספק דרבנן אפי' בדאיתחזק איסורא. ועי' עוד בזה **בפמ"ג** (סי' סט מ"ז ס"ק יד וס"ק כד), **בזרע אמת** (או"ח סי' נא), **ביד אברהם** (שם על הט"ז שם), **ברע"א** (סי' ע ס"ק יב), **בערוה"ש** (סי' סט אות סג), **במחז"ב** (סי' סט סוף אות יד), **בדרכ"ת** (ס"ק קמט) **ובמ"ב** (סי' עו ס"ק כה)].

ד. האם חזקת חיוב דינו כאתחזק איסורא

אלא דכ"ז אם נימא דחזקת חיוב (דהגברא מחויב לקיים המצוה) דינה כחזקת איסור, אמנם דבר זה תלוי בפלוגתא. דדעת **הצל"ח** (ברכות כא. ד"ה מ"ט ק"ש דרבנן) דחזקת חיוב במ"ע הוי כחזקת איסור, וע"כ מי שאכל כזית פת שאינו מחויב בברהמ"ז אלא מדרבנן, ומסתפק אם אכן בירך, ספקו לחומרא (אבל אם מסתפק אם אכל כזית פטור דליכא חזקת חיוב). וכן **בבנין שלמה** (ססי' לא) כת' להוכיח מהצל"ח הנ"ל, דלכו"ע חזקת חיוב במ"ע חשיבא חזקה. וכן הוא **בשואל ומשיב** (ח"א סי' קלא). [אלא דעי' **בנוב"י** (או"ח תנ' סי' א) שכתב היפך ממש"כ בצל"ח הנ"ל, כמו שהוכיח מדבריו **במנחת אלעזר** (ח"א סי' לו)].

ומ"מ כבר כתב שם **הצל"ח** גופא דדוקא במצות דרבנן שיש לה עיקר מה"ת אמרינן דספקו לחומרא, ושנים מקרא וא' תרגום אין לה עיקר מה"ת (ולא גרע מקריאת התורה שאינה אלא מדרבנן כנ"ל). ובר מן דין דעת **החיי אדם** (כלל מז אות ב) דבכל גוונא ספקו לקולא ואינו חוזר ומברך ברהמ"ז. וכן נקט **המ"ב** (סי' קפד ס"ק טו). נמצא דלדעתם ספק דרבנן נגד חזקת חיוב לקולא. וכן מבואר בדברי **המ"ב** בסימן תקפ"ה ס"ק ה' שפסק דמי שנסתפק לו אם שמע קול שופר (או נטל לולב), ביו"ט ראשון כיון שהוא מן התורה תוקע ואינו מברך, וביום ב' שאינו אלא מד"ס א"צ לתקוע דספק דרבנן לקולא. [אמנם עיין **בנש"א** (כלל קמח אות ד) שכתב דבין השמשות הוי איתחזק איסורא ומספיקא לא פקע קדושתיה אפילו בדבר דרבנן, וע"כ אם ספק לו אם נטל לולב ביום ב' והגיע בין השמשות עליו ליטול הלולב, ולא דמי להא דלעיל דספק אם נטל הלולב דפטור דהוי ספק מעליא, ע"כ. ויש לחלק דספק דבין השמשות חמיר טפי כמבואר **בחו"ד** (סי' קפד ס"ק ו וסי' קי בית הספק ס"ק ב) מ"מ עי"ש שנשאר בצ"ע. ועיין **במ"ב** (סי' תרנב ס"ק ב) שכתב להקל אף בנידון של הנש"א, אלא דמ"מ נכון ליטלו כיון דאין בו טרחה ורק יזהר שלא יברך אז על הנטילה, ע"כ].

וכן **בתורת חסד** (או"ח א אות ג), **בשערי דעה** (ח"ב סי' נט) **ובאבנ"ז** (או"ח ססי' תקיז) נקטו דחזקת חיוב אין דינה כחזקת איסור. ועי' **בראש יוסף** (ברכות כא. ד"ה בענין), **בא"א מבוטשאטש** (דסי' ז), **בכת"ס** (או"ח סי' ל), **בתורת חסד** (ח"א סי' ז אות ג) **ובבנין שלמה** (ח"א סי' יג ד"ה וענין אישה). **ובישועות יעקב** (סי' תעב ס"ק ג) תלה הדבר בהאם בכל ספק בדרבנן לא תיקנו רבנן כלל או במקום ספק אנו תולין שנעשתה המצוה. ועי' **במהרש"ם** (ח"ד סי' כט) דהיכן שמספקא ליה אם קיים המצוה לכו"ע עכ"פ איתרע החזקה.

ה. דבר שיש לו מתירין במצוות

ואע"פ שמבואר **בש"ס ביצה** (ג.) ונפסק כן ביו"ד סימן ק"ב דספק דרבנן שיש לו מתירין לחומרא, כגון ביצה ספק אם נולדה ביו"ט דאסור לאוכלה עד מוצאי יו"ט. **ופרש"י** (שם) הואיל ויש לה מתירין לאחר זמן לא יאכלנה באיסור [והארכנו בס"ד בגדרי כלל זה בגליונות י"ב, נ"ח, ק"ו, קנ"ז, ק"יע, קע"ד ור"].

מ"מ לענין ספק דרבנן במצוות י"ל דלא אמרינן כן דאפשר שלא החמירו אלא באיסורים אבל לא מצות, ועל כן אינו מחויב לחזור לקיים המצוה ע"מ להסתלק מן הספק. וכן מוכח **מהמ"ב** הנ"ל שפסק שאם מסתפק אם תקע שופר או נטל לולב, דא"צ לחזור ולקיים המצוה אע"פ שבידו לחזור ולקיימה בקל. וכן מוכח **מהשו"ע** (סי' תפט סע' ב) שפסק ע"פ **הרשב"א** (ח"א סי' קנד) דמעיקר הדין מותר לספור ספה"ע בבין השמשות משום דהוי ספק דרבנן לקולא, אלא שהמדקדקים לא עושים כן. ומבואר דאינו מחויב להמתין עד שיהיה ודאי לילה להסתלק מן הספק. ושו"מ שכן נקט **השד"ח** (ח"ב מנ' הדל"ת כלל ט סוף אות יא), ודחה דברי **הבית שלמה** (או"ח סי' קב) שכתב שצריך לחזור לקיים המצוה כשיחול זמן המצוה בודאי. וכדברינו הוכיח **הקהלות יעקב** (ברכות סי' ה מד"ה ואין להקשות).

ו. ספק היכן אוחז בקריאה

ויש להוכיח דבנ"ד יכול להמשיך מהמקום שודאי לא קראו, מהא דכתב **החיי"א** (כלל כד אות כא) דהמתנמנם בתפלתו ואינו יודע באיזה ברכה עומד, אם בג' ראשונות חוזר לראש התפלה, ואם בג' אחרונות חוזר לרצה, דג' ראשונות וג' אחרונות נחשבים כברכה אחת, אבל אם עומד באמצעיות נ"ל דמתחיל מברכה שיודע בודאי שלא אמרה אבל מה שמסתפק א"צ לחזור, ע"כ. ועיי"ש **בנשמת אדם** שם שכתב דהיינו טעמא כי הוי ספק דרבנן לקולא, ואע"פ שנשאר שם בצ"ע היינו משום דקיי"ל בסי' ק"ז דספק התפלל חוזר ומתפלל, וע"כ שמא אף בכה"ג אזלינן לחומרא, עיי"ש. והכרעת **הגרי"א זצ"ל** (אשרי האיש פי"ט אות מח) דמתחיל מברכה שיודע בודאי שלא אמרה. וי"ל דה"ה בנ"ד דהרי מטעם ספק דרבנן לקולא אתיא עלה.

ואע"פ שמצינו **בביאור הלכה** (סי' קפח ד"ה ולחזור) שפסק לענין ברהמ"ז דאם נרדם ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חוזר לראש הברכה שמסתפק [ועיי"ש שסתם ולא חילק בין אם מחויב בברהמ"ז מדאו' או מדרבנן], שאני התם דיש לחוש משום ברכה לבטלה, דהרי אם ברכות מעכבות בברהמ"ז אם ידלג א' מהברכות נמצאו כל ברכותיו לבטלה. וכבר דחה דברי החיי"א מכח טעם זה הקהלות יעקב. והארכנו בס"ד בדברי החיי"א בגליון קע"ח. ודו"ק.

[המשך בעמוד הבא]

המחמיר בדבר שנהגו בו היתר האם עליו לחוש משום מוציא לעז על הראשונים

איתא בגיטין (ה:) בר הדיא בעיי לאתויי גיטא אתא לקמיה דרבי אחי דהוה ממונה אגיטי, א"ל צריך אתא לעמוד על כל אות ואות, אתא לקמיה דרבי אמי ור' אסי אמרי ליה לא צריכת, וכי תימא אעביד לחומרא נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים.

וכתב המרדכי שם (אות שט"ז) פסק בספר התרומה דאין לזיין בגט אותיות של שע"ט נ"ז ג"ץ כמו שעושין בס"ת כי אין לשנות המנהג פן יוציאו לע"ז על גיטין הראשונים. ועוד אם ירגילו לעשות תגין יש הרבה מן הסופרים שאין בקיאים לעשותו ויעשו גדולות כאין מקלות ויקלקלו האותיות ברוב המקומות, ולכן טוב לחדול מלזיין ולעשות כמנהג וכו'. אמנם ר"י בר אברהם היה מדקדק כיון שלא יתחייב עליהם בשבת אם יכתבם בלא זיון כמשפטם כדאיתא בפרק הבונה, א"כ לא מקרי אות בלא תגין, והיה מצריך לעשות תגין כמו בס"ת וכו'. ובספר התרומה כתב דההוא דהבונה י"ל דמיירי בס"ת או במקום אחר שנתכוון לכתוב כמשפט ס"ת.

והטור בהל' גיטין (אהע"ז סי' קכ"ה) הביא ב' הדעות וכתב - ויש מצריכין לעשות בו זיינין באותיות שעטנ"ז ג"ץ, ובספר התרומה כתב שאין צריך למנוע מלעשותן.

אולם השו"ע (שם ס"ז) העתיק לדינא דברי בעל התרומות וכתב - אם יש מי שרוצה לזיין האותיות מוחין בידו.

וביאר הבית שמואל (ס"ק י') דטעמא משום לעז גיטין הראשונים.

וכתב תרומת הדשן (שאלה רל"ב) - והיה נראה לחלק דכל היא דמילתא דפשיטא הוא להתיר ובא אחד להחמיר ולעשות זהירות יתירתא כה"ג אמרינן לא תעביד דא"כ את מוציא לעז, אבל היכא דאיכא סיפקא וצדדין שמן הדין ראוי להחמיר מוטב לעשות יותר כדת וכתורה לגמרי לחוש לגיטין שלפנינו שלא יהא בהן שום ספק משניחוש ללעז גיטין ראשונים, וכן אמרינן בפרק המגרש דאיתקין רבא בגיטין מיומא דנן ולעלם וכו', וכן הא דאיתא במרדכי פרק כל הגט תיקן ר"ת לכתוב בגט והרי את מותרת לכל אדם וכו'. וא"כ צריכים לחלק בההיא דגיטין דלעיל דאין לעמוד על כל אות ואות משום לעז גיטין הראשונים, וכן הא דזיון אותיות דשעטנ"ז ג"ץ דדייקינן אע"ג דהתם נמי איכא צדדין וסברות להחמיר. אלא דהתם אי אתינא להחמיר ולומר דצריך לעמוד על כל אות ואות, וא"כ הגיטין הראשונים שלא עמדו על כל אות ואות היו פסולים לגמרי וכו', וכן אותיות דשעטנ"ז ג"ץ אם נחמיר לזיינם א"כ סוברים אנו דלא מיקרו אותיות בלא זיון וא"כ כל גיטין הראשונים שלא זיינו אותם פסולים לגמרי וכו', אבל ההוא דמן יומא דנן וכן והרי את מותרת, אפי' לפי מה שסבורים להחמיר הגיטין שלא היו כתובים כך לא היו פסולים בפשיטות אלא שהיה לדקדק לעז בהם, כל כה"ג לא חיישינן ללעז גיטין ראשונים אי איכא סברא וטעם להחמיר. אבל למיעבד זהירות וחומרות יתרות שלא נהגו הראשונים אפי' כה"ג לא עבדינן.

והביא דבריו בבית שמואל (אהע"ז סי' קכ"ה ס"ק י') וכתב - ודוקא דבר שאינו אלא חומרא בעלמא חיישינן משום לעז.

אלא דלא הזכיר כל דבריו, דהא התרומת הדשן הוסיף לבאר דאף היכא דאיכא צדדים סברות להחמיר, אם ע"י כך משווינן גיטי הראשונים לפסולים אסור להחמיר בזה משום הוצאת לעז על הראשונים.

ויעויין בתשובת הרא"ש (כלל מ"ג אות ו') גבי אישה האומרת מאיס עלי אי כופין אותה לגרש, דכתב - אע"פ שרבינו משה כתב (אישות פי"ד ה"ח) דכי אמרה מאיס עלי שכופין אותו להוציא, ר"ת ור"י ז"ל חולקין עליו. וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא למה נכניס ראשנו בין הרים גדולים וכו', ועל להבא אני כותב אבל לשער אם סמכו על רבינו משה מה שעשו עשוי. עכ"ל. וחזינן דלא חייש שלא להחמיר בזה משום הוצאת לעז על הראשונים.

אולם בתשובת הרשב"א (ח"א אלף ק"צ) גבי חתם סופר ועד דנהגו להכשיר כדברי רב אלפס, ודעת ר"י לאסור הדבר. כתב דאין עושין מעשה שיראה ממנו שום קלקול למה שנעשה לראשונות. אלא דהתם כתב להתיר לאסור דהרואה אומר בעדים אחרים ניחא להו ולא באותו סופר, וא"כ לית ביה משום הוצאת לעז. ע"כ. וחזינן דהוצרך לבאר דל"ש הכא הוצאת לעז, הא אי לאו הכי לא היה מתיר.

והנה בתשובת ראנ"ח (מים עמוקים סי' י"ב-ב) נשאל גבי מקומות של חלב שנחלקו בהם הפוסקים, ורבני העיר נהגו כדעת המיקל, ועכשיו הסכימו רבני העיר להחמיר בהם כדעת המחמיר, אם יש להמנע מזה שא"כ נמצא שאנחנו מוצאים לעז על הראשונים.

ובתחילה הביא דברי תרומת הדשן והרשב"א, והדר כתב - מיהו נראה שאין מכל זה ראיה לנדון דידן, דדברי מהר"י ודברי הרשב"א מיירי בדבר של אישות, אם אנחנו נחמיר בשום ענין נמצינו מוציאים לעז על דורות הראשונים שנעשו שלא כדין, ונמצאו לפי זה כל הנולדים באותה משפחה והבאים מזרעם אשר אתנו עכשיו פגומים ויש בהם ספק ממזרות או ספק פסול אחר, ונמצא הלעז ההוא בדבר ההווה עכשיו. אבל בשאר איסורים אפילו אתה

אלא דהעירוני דיש לעיין בזה ע"פ מה דאיתא **בברכות** (מז.) האומר ק"ש וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק יחזור לראש, בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון. וכן פסק **השו"ע** (סי' סד סע' ד). והקשה **התר"י** (ברכות ט. ברי"ף ד"ה באמצע) מהאי דינא על שמואל דאמר בברכות (בא.) ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש אינו חוזר וקורא ק"ש דקי"ש דרבנן, היכי אמרינן הכא שחוזר לראש הפרק, י"ל שאינו דומה זה לזה דבשלא קרא כלל אינו חוזר וקורא דק"ש דרבנן, אבל כשהתחיל לקרוא אפי' שמואל מודה שאם טעה יש לו לתקן כיון שהתחיל, ע"כ. **והפר"ח** (סי' סז ד"ה אמנם) עמד בקושית התר"י, וכתב ליישב מדיליה דכיון דעסוק בק"ש צריך לתקן הכל. והביאו דבריו להלכה **הפמ"ג** (סי' סד א"א ס"ק ב) **והמ"ב** (שם ס"ק ז). ועי' **בצל"ח** (ברכות שם ד"ה אלא דלפי"ז). **וביאר בגינת ורדים** (או"ח כלל א סי' יא) שאין זה אלא חומרא בעלמא ולא מן הדין וטעמא דכיון שכבר יצא יד"ח קי"ש דאו' הא הו"ל ספק זה במידי דרבנן וראוי להקל בו, אלא שרצו חכמים להחמיר עליו שיחזור לוכתבתם ראשון לפי שאין טורח ולא הפסד בדבר שאין כאן איסור נושא ש"ש בברכה לבטלה, ומהיות טוב אל תיקרי רע, ע"כ. והובא **בחי' רע"א** (ססי' סד). ולפי"ז י"ל שכן הדין בכל ספק דרבנן שאין בו משום ברכה לבטלה דיש להחמיר, אלא דאפשר שאין זה אלא חומרא שהחמירו בק"ש (וכן משמע קצת מהפוסקים הנ"ל שלא הביאו דברי התר"י לדון בספקם). ועוד שבנ"ד הרבה פעמים יש טרחא בדבר. ועי' **בחי' הגרי"ש** (על ברכות מז. ענמ' קמז).

-מסקנא דדינא-

העולה לדינא, המסופק היכן אוחז בקריאת שנים מקרא וא' תרגום, יכול להמשיך מהמקום שודאי לא אמר, דספק דרבנן לקולא (וכן הדין אם מסופק אם קרא שנים מקרא ואחד תרגום שאינו חייב לחזור ולקרוא). ומ"מ אם בידו להשלים בקל (אפילו שלא לפי הסדר) תבוא עליו ברכה.

"סתם ויש אומרים", האם הלכה כדעת הסתם

א. סתם וי"א הלכה כמאן. **ב.** כשהרמ"א כותב כן. **ג.** כשדעה ראשונה בסתם והי"א בא לפרש. **ד.** להחמיר כדעת הי"א.

א. סתם וי"א הלכה כמאן

כתב **הב"ח** בהנהגות אסור והיתר (ד"ה עוד יש מקום) "כשהשו"ע כותב בתחילה בסתם ואח"כ אומר ויש מי שמתיר או ויש חולקים ולפעמים כותב בהיפך בתחילה בסתם להיתר ואח"כ יש מי שאוסר, השתא **לא איתמר הלכה לא כמר ולא כמר**". וכן מבואר בדבריו באו"ח סי' רי"א (ד"ה ואם בשל) **ובסוף** סי' שכ"ב.

אולם **הב"ח** ביו"ד סי' קצ"ט (סוף אות טז) **סותר דבריו**, שהרי כתב שם שכונת השו"ע (שם סע' י - יא) לפסוק כדעה הראשונה. ובסי' קצ"ח (סוף אות לג) כתב שהעיקר כדעה הראשונה בסתם ודעת הי"א נכתבה ע"מ לחוש לה. ושו"מ **ביד מלאכי** (כללי השו"ע אות יז) שעמד בזה, וכתב שבאמת גם הב"ח מודה דאף לדעת השו"ע העיקר כדעה הראשונה, ומש"כ בכמה מקומות שהשו"ע לא הכריע כוונתו שהשו"ע לא הכריע בפירוש לפסוק כחד מינייהו, ומיהו אנן אכללין סמכינן דבסתם ואח"כ י"א אית לן למפסק כסתם, ע"כ. והדברים דחוקים.

והרמ"ע מפאנו (סי' צז ד"ה דע כי המחבר) כתב שמה שסותם השו"ע תחלה הוא **פסק גמור**. וכן **הש"ך** (יו"ד סי' רמב כללי או"ה ד"ה וכ"ת, סי' ע סע' ג, סי' פד ס"ק יב וסי' צד ס"ק ג) כתב שהעיקר כדעת הסתם. ואע"פ **שהש"ך** ביו"ד סי' ס"ט (ס"ק יב) לא משמע כן אלא שיש להחמיר כדעת הי"א (אם לא במקום הפס"מ), צ"ל דשאני התם שגילה דעתו בב"י שיש להחמיר. ועי"י **בפמ"ג** (סי' סט ש"ד ס"ק א). [שו"ר **בכה"ח** (הובא להלן) שהביא ראיה מהש"ך לדברו שאין העיקר ממש כדעה הראשונה. אמנם יש לדחות כנ"ל].

אלא דעיין **במנחת יעקב** (כלל מו אות יג) שכתב דהא דכתב הש"ך שכוונת השו"ע לפסוק כדעה ראשונה, אין דבריו ברורים ומוכרחים כלל, דהא דאמרינן דדעת הב"י לפסוק כדעה הראשונה, היינו היכא דמפורש דעת הראשונים להדיא, וכנדון דהרמ"ע מפאנו שם, משא"כ היכן שלא כתב הב"י כלל דעת המתירין להדיא א"כ משמע שדעתו לסתום כדעת האוסרין, ע"כ. ועי' עוד **בתורת השלמים** (סי' קפד אות ב), **בשמן למנחה** (שם) **ובאורח מישור** (שם).

ולמעשה כבר הסכימו לדעת הש"ך **החלקת מחוקק** (אה"ע סי' א ס"ק יא), **השב יעקב** (סי' מו ד"ה גם מוכח), **הפמ"ג** (יו"ד כללים להוראות או"ה אות א ויו"ד סי' פא ש"ד ס"ק יד), **היד מלאכי** (כללי השו"ע אות יז), **הערוה"ש** (יו"ד סי' רמב אות סד) **והמ"ב** (סי' ריא ס"ק יג). [ועי' **בפמ"ג** (הנהגות או"ה סדר הג' אות ח) שיצא לחדש שלענין ברכות הנהנין לא אמרינן סתם וי"א הלכה כסתם, אלא ספק הוא. ועי' עוד **בשד"ח** (כללי הפוסקים סי' יג אות ח). והיכן שהשו"ע מביא דעה הראשונה בסתם ואח"כ "אבל הר"ן" וכדו', כתי' **הפמ"ג** (סי' קעט מ"ז ס"ק ב) שהלכה כדעה השניה. אולם **הביאור הלכה** (שם ד"ה א"צ) כתב שאין בזה הכרעה ברורה. ואם כתי' השו"ע דעה הא' בסתם וי"א ובסעי' לאחר מכן כתי' "אבל הרמב"ם", כתי' **הפמ"ג** (סי' ריא מ"ז ס"ק א) שפסק כדעת הסתם. ומצרפים דעת הרמב"ם. וכ"כ **המ"ב** (שם ס"ק יג)].

ב. כשהרמ"א כותב כן

ויעויין **בב"ח** (שם) שכתב דכשהרמ"א כותב סתם וי"א דעתו עיקר להלכה כדעת הסתם, כי כן הוא דעת רוב הפוסקים, ואפי' יחיד כנגד יחיד או רבים כנגד רבים מ"מ הרמ"א תופס דעת א' מהם קטן כנגד גדול הימנו בחכמה ובמנין ולכך כתב דעת הגדול בסתם, ע"כ. וכן דעת **הש"ך** (שם וססי' שכב) שדעת הרמ"א לפסוק כדעת הסתם. והביאו להלכה **המ"ב** (ססי' תנז). וכ"כ **הפמ"ג** (יו"ד כללים להוראות או"ה אות א ואו"ח סי' שא א"א ס"ק כז ד"ה אעתיק, סי' תקמה א"א ס"ק יח וסי' תכט אא ס"ק ב). **וכן הוא בערוה"ש** (יו"ד סי' רמב אות סד). ועי' **בשד"ח** (כללי הפוסקים סי' יד אות יב), **בשערי צדק** (יו"ד דסי' קמ), **בפתחא זוטא** (ס"ק ג) **ובדרכ"ת** (ס"ק ל). ועי' עוד **ברמ"א** (ססי' קב), **בט"ז** (שם ס"ק יג) **ובב"ח** (ססי' קכ). [**ובהלכות קטנות** (ח"א סי' רצג) כתי' דכשכותב הרמ"א "יש מחמירים" מדלא כתי' "יש אוסרין" דעתו נוטה להמתירין. וכ"כ **ביד מלאכי** (כללי השו"ע אות יח) בשם עוד פוסקים].

ג. כשדעה ראשונה בסתם והי"א בא לפרש

וכתב **הפמ"ג** (או"ה יו"ד אות א) שהכלל דסתם וי"א תלוי בב' תנאים: **א'** דוקא היכא שאין הוכחה אבל כשיש הוכחה שבמקום אחר סתם כדעה שניה ולא הביא כלל כדעה הראשונה (דאי הביא בהיפוך הדבר ספק), הלכה כן. **ב'** דעה א' מפורש להיפוך מדעה ב', הא כשכותב דעה א' ואין מפורש ההיפוך מדעה שניה י"ל דס"ל להחמיר.

אולם נראה דתנאי השני אינו מוסכם. דהנה **השו"ע** בסי' תרפ"ט סע' ב' נקט שקטן אינו מוציא אחרים יד"ח קריאת המגילה. והקשה **המ"א** (ס"ק ד) דהשו"ע גופא בסוף סימן תרע"ה כתב ד"ינר חנוכה אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואף על פי שהניחה גדול, ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר". מבואר שקטן מוציא ידי חובה. **והחמד משה** (סי' תרפט אות ג) הקשה על המ"א שהמחבר לא פסק שם כדעת המתירים, רק כתב דיש אומרים שמוציא והעיקר כדעה הראשונה. וכן תמה **המו"ק** (שם). אולם עיין **בפמ"ג** (א"א שם) לשיטתו לעיל שכתב ליישב דברי המ"א דאע"פ דבעלמא קי"ל כדעה הראשונה בסתם ולא כהי"א, מ"מ שאני הכא שהסתם הוא דברי הגמ' והי"א הוא דעת בעל העיטור הבא לפרש דבלא הגיע לחינוך איירי, ובכה"ג הלכה כהי"א, וכנראה בב"י דלא הביא דעת החולק על דעה זו וכמ"ש בכללי או"ה (יו"ד אות א) וכו', ע"כ. והעירוני שכ"כ **הפמ"ג** נמי בסימן שמ"ה (מ"ז ס"ק ח). וכן נקט **בהמנחת אלעזר** (ח"ב סי' עב).

אולם **מהביאור הגר"א** (שם), **המחצה"ש** (שם) **והלבו"ש** (שם) שפישרו באופן אחר דברי השו"ע, מוכח דלא ס"ל כהבנת הפמ"ג אלא כהחמד משה והמו"ק דס"ל דאף בכה"ג הלכה כדעה הראשונה. וכן משמע **מהמ"ב** (סי' תרפט ס"ק ז), וכן מוכח מדבריו בסי' נ"ה (ס"ק ס"ב) ובסימן שמ"ה (ס"ק כג). וכן נקט **הערוה"ש** (יו"ד סי' קצ). ועי' **בכה"ח** (שם אותיות צה-צו וסי' תרפט אות יד ואות יב).

ד. להחמיר כדעת היש אומרים

ואע"פ שלמעשה להלכה קי"ל כדעה הראשונה בסתם, אכתי יש לעיין האם יש לחוש לדעת הי"א כשהם מחמירים.

והנה **הרמ"ע מפאנו** (שם) כתב דלא זכר השו"ע הסברא הב' אלא לחלוק כבוד לבעלה שגם הם גדולים ורבים ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותייהו, ע"כ. ומשמע מדבריו שדעה הראשונה היא העיקר וא"צ להחמיר כדעת הי"א שהרי לא הביאם אלא לחלוק להם כבוד.

והש"ך (יו"ד סי' רמב כללי או"ה ד"ה וכ"ת) הוסיף כמה טעמים לבאר אמאי המחבר מביא דעת היש חולקים: **א'** כי אילו היה כותב דעת הרבים בסתם הייתי אומר שהוא מוסכם במשנה וש"ס ולא היה שום אחרון ראשי לחלוק. **ב'** מצינו בכמה ארצות ומקומות מחולקים בדינים ונהרא נהרא ופשטיה לכך כתבו דברי יחיד כי אולי יש מקום או מדינה שמורים כן שיש להן מה שיסמכו. **ג'** כשהמחבר תופס א' בחזקת גדול נגד קטן ולא ברירא ליה מילתא שהוא גדול נגד קטן אי עביד להחמיר כדברי הקטן לא מהדרינן עובדא. **ד'** אולי יזדמן הדין ההוא במקום אחר שיהיה שם עוד איזה צד היתר. **ה'** כי מצינו מקומות שיש לבעל נפש להחמיר על עצמו כדברי היחיד או הקטן דאע"ג דהלכה פסוקה דהלכה כרבים מ"מ בספרי הפוסקים אולי יש לאותו יחיד ראיה ברורה מן הש"ס וכדומה. ומבואר מסוף דבריו שאין חובה להחמיר כדעת היש אומרים המחמירים, אלא לבעל נפש יש מקום להחמיר ע"ע.

וכן מצינו **בגר"ז** (יו"ד סי' קפד אות ז) בדעת **השו"ע** (שם סע' ב) שהביא דעה ראשונה בסתם כהרי"ף ושוב הביא שהרמב"ם והרא"ש מחמירים, שראוי לבעל נפש לחוש לדעתם אבל העיקר כסברא ראשונה שהביא בסתם כנודע, ע"כ. אלא דיש מקום לחלק דשאני התם שהשו"ע כתב דעת הרמב"ם בשמו ולא בשם י"א ודלמא חמיר טפי. וכן מצינו **בפמ"ג** (או"ח סי' ריא מ"ז ריש ס"ק א) בדעת הט"ז שכתב על השו"ע שאין הכרעה בדבר, דאפשר דסובר הט"ז דעה א' בסתם הלכה כן כשכותב וי"א משא"כ היכא שכותב ולהרמב"ם כוונתו ל"אבל הרמב"ם" וע"כ אין הכרעה. וכן הוא **בשו"ע** סי' ש"כ סע' ז' שכתב סתם והר"ח, וכתב **הט"ז** (ס"ק ו) דאין הכרעה בדבר. אולם **הביאור הגר"א** (סי' רב מ"ז סס"ק ח) גופא כתב דלפי הכלל הידוע נקטינן כדיעה א' בסתם. וכ"כ **במ"ב** (סי' ריא ס"ק יג וסי' תרמז ס"ק יב). ועיין **פמ"ג** (כללי או"ה ריש יו"ד כלל מו אות יג). וכ"כ **בשב יעקב** (סי' מו) הובא **בפת"ש** (סי' קצט אות ו) דלא כדעת השואל שם. ועי' עוד **בש"ך** (סי' קפד ס"ק א), **בתורת השלמים** (סי' קפד על סע' א ורסי' קפו) **באורח מישור** (סי' קפד) **ובגר"ז** (שם ס"ק א).

שו"ר **במחז"ב** (סי' נ סוף אות ד) שכתב ע"פ הש"ך הנ"ל שבכה"ג יש לחוש לסברת הי"א, ובמקום הפסד אפילו מועט מקילינן כדעה הראשונה בסתם. ושכן דעת הכנה"ג. אלא שהוא נקט דלמעשה נקטינן להחמיר אם לא בשעת הדחק או הפסד מרובה דסמכינן על דעה ראשונה. ושכן כתב **ההלכות קטנות** (ח"א סי' רצג). ועי' עוד **במחז"ב** בסי' ט' (אות ב) שכן הדין כשהשו"ע סותם לאסור ושוב מביא י"א המקילים סמכינן עלייהו בשעת הדחק או במקום הפס"מ. וכן פסק **בכה"ח** (או"ח סי' יג אות ז, סי' שכב אות לא, יו"ד סי' סט אות לט וסי' פז אות עה). אלא שלכאורה **המחז"ב** ביו"ד סי' ס"ט (אות ו) סותר דברי עצמו שהרי כתב שמקובל שהעיקר כדעה הראשונה לסמוך עליה אפילו במקום הפסד מועט. וצ"ע.

והאור לציון (ח"ב מבוא ענף א אות יג) כתב שבמקום שהי"א בא להחמיר כוונת השו"ע שאם אפשר בקל יש להחמיר כשיטה זו. ובמקום שהי"א בא לקולא כוונת השו"ע שבמקום שיש עוד צד להקל יהא אפשר להקל, ע"כ. ועיי"ש (מבוא ענף ב אות ג) שאף בני ספרד שקבלו פסקי השו"ע היינו הוראותיו כאילו שיטתו היא כדעת הרוב אבל אין שיטת החולקים דחויה לגמרי. וקי"ל שבמקום דאזלינן בתר רוב הפוסקים אין דעת המיעוט כמי שאינו, שהרי לא ראו אלו את אלו, כמ"ש **מהר"ם בן חביב** (נט פשוט כלל ה) **והחיק"ל** (ח"א יו"ד סי פב) ולכן חיי' לדעת המיעוט היכן שאפשר בקל, ע"כ.

-מסקנא דדינא-

העולה לדינא, כשהשו"ע או הרמ"א מביאים להלכה דעה ראשונה בסתם ושיטה השניה בשם י"א או יש מי שאומר וכדו', כוונתם לפסוק כדעה הראשונה אפילו כששיטת הי"א מבארת השיטה הראשונה. ואם אפשר להחמיר בקל כדעת הי"א יש מקום לבעל נפש להחמיר על עצמו.

מוציא לעז על דורות הראשונים לומר שאכלו דבר אסור מאי דהוה הוה.

והחזיק אחריו החקרי לב (או"ח סי' צ"ה) וכתב - ותם אני ולא אדע שחילוק זה מבואר בש"ס, דלמ"ד עשו לא חששו כי אם לבני צרות שהם קיימים ולא לאותם שמתו, וכן למ"ד לא עשו לא חששו כי אם לצרות שנישאו דאם נתיר על ידי חליצה ממאסן אגברייהו, ואם איתא תיפוק ליה לאותם צרות שמתו וגם לא חששו כלל לכבוד החכמים שהתירום לשוק או התירום ביבום, וש"מ דאין החשש כי אם בתקנה דמטי פגם ופיסול לכשרים, דאף אם יכריזו אינן שומעין כל שרואים שחששו והצריכו חליצה ופרשי העם מנייהו דלבם נוקפם, אבל באיסור למאי ניחוש שכל שנהגו ע"פ המתיר לא אכלו איסור כלל.

ועיין במהר"י בן לב (ח"ג סי"ד) שנשאל נמי על מה שנהגו המנקרים להקל כדעת הרש"י, אם שרי להחמיר בדבר או שיש בזה משום הוצאת לעז על הראשונים, והביא דברי הרא"ש ותרומת הדשן הנזכרים, ודברי הרשב"א, והדר כתב "ובנידון דידן לכל הפירושים אפי' שנאמר דיש לחוש ללעז אפי' שאינו מענין גיטין" וכו'. ומשמע דלא פסיקא ליה אי חיישינן ללעז על הראשונים בדבר שאינו מענין גיטין.

אולם המג"א סי' ל"ב (סס"ק מ"ח) גבי מה שנהגו לעשות פרשת והיה אם שמוע בראש שיטה כשאר הפרשיות, אחר שהביא דברי הלבוש שהשיג על המנהג כתב - ולי נראה שהמנהג שלנו מנהג ותיקין הוא ואין לשנות שלא להוציא לעז על הראשונים. ע"כ. ומבואר דס"ל דאף בשאר איסורים חיישינן להוצאת לעז על הראשונים. (וכבר עמד בזה הפת"ש ביו"ד סי' רי"ד ס"ק ד').

[והמשנ"ב (או"ח סי' ל"ב ס"ק ק"ס) הביא ב' הדעות וכתב - ואף דלכתחלה מצוה לעשות אותה סתומה גם להיש מכשירים וא"כ המנהג הזה הוא שלא כהוגן מ"מ העתיקו הרמ"א דכיון שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל ענין וא"א לעשותה סתומה לד"ה יש להחזיק בהמנהג הזה כדי שלא להוציא לעז על הראשונים וכ"כ המ"א בשם הל"ח אבל מדברי הלבוש והגר"א משמע שיותר טוב לעשות כמה שכתוב בשו"ע.

אלא דאין להוכיח מדברי הלבוש והגר"א ראיה דס"ל דאין משום מוציא לעז על הראשונים בשאר איסורים, די"ל דס"ל כמ"ש התרומת הדשן (סי' רל"ב) דלא כל המקומות שווין בזה].

ובפר"ח סי' תצ"ו (ס"ק י"ב) שקיל וטרי גבי דיני פסח אימתי אמרינן דאסור להחמיר משום הוצאת לעז על הראשונים. אלא דהסיק דאין לחוש ללעז כל שיש בדבר פקפוק מעיקר הדין או דהויא פלוגתא דרבוותא וכיוצא ע"ש.

וע"ע בפתחי תשובה סי' רס"ו (ס"ק ט"ז) דהביא תשובת התפארת צבי (או"ח סי' ז') לענין למול בשבת ע"י שני מוהלים, דהעלה דשרי לעשות כן, וחלילה להחמיר בזה להוציא לעז על גדולים וטובים שנהגו מימות עולם כך שח"ו חיללו שבת.

ומבואר דנח' הפוסקים אי חיישינן להוצאת לעז על הראשונים בשאר איסורים שאינם מענייני אישות וגיטין. אלא דמ"מ לאו כללא הוא, ובכמה מקומות דעת הפוסקים שיש להחמיר אף שהקודמים נהגו להקל.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש – סעודות שבת (ב)

<u>טעם תקנת ג' סעודות בשבת</u> – "כתב הר"ר משה כהן, שזה שחייבו לאכול שלש סעודות בשבת, מפני שהאוכל אכילה גסה יצטרך להרחיק זמן האכילה שאחריה, וכשיראה שהיא מעוה לאכול שלש סעודות לא יאכל בשום סעודה מהם כי אם בשיעור שיוכל לאכול בהגיע זמן הסעודה שאחריה,

נמצאו כל סעודותיו לשם מעוה, ולשובע נפשו, וישאר לבו פנוי לעסוק בדברי תורה, ונמצא כובש יצרו בסלקו האוכל מלפניו בעודו תאב לו, וכשיעשה זה ביום המנוחה כ"ש שיעשה ביום המלאכה שלא יכבד האוכל עליו לבטלו ממלאכתו". (אבודרהם, דיני שלש סעודות)

<u>אופן האכילה בסעודת שבת</u> – "אחר כך ילך בשמחה לביתו לקדש קידושא רבא ולאכול סעודה דעתיקא קדישא...

ויזהר האדם מאד מלאכול אכילה מרובה וגסה בסעודה זו, ובייחוד בימים הקצרים בימות החורף, כדי שיוכל להתפלל תפילת מנחה וערבית בכוונה, וגם שיוכל לקיים סעודה שלישית כהלכתה, שלא יהיו דומות עליו ח"ו כמשא כבד מפאת האכילה גסה, ואינה נקראת סעודה כלל. ובעת האכילה ראוי לומר בכל עת הריני אוכל לכבוד שבת קדש, לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה". (יסוד ושורש העבודה ח, י)

נערך ע"י מחבר סדרת עבודת המועדים

© שמעתא עמיקתא - העלון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו
לקבלת או הפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM